

BAUSMIŲ SKYRIMO NEPILNAMEČIAMS YPATUMAI

Audronė Bagdonienė
Lina Kušleikienė
Šiaulių kolegija,
Aušros al.40, Šiauliai

Anotacija

Šiame straipsnyje akcentuojamas bausmės, kaip griežčiausios teisinės poveikio priemonės, skyrimas už padarytą nusikaltimą teismo nuosprendžiu pripažintam kaltu nepilnamečiui – nusikalstamos veikos subjektui. Nagrinėjamos, kokios bausmės skirtinos nepilnamečiams, į kokius faktus, aplinkybes, asmenines nepilnamečio savybes, atsižvelgia teismas nagrinėdamas nepilnamečio baudžiamąją bylą ir parinkdamas nepilnamečiui bausmės rūšį bei dydį. Išsamiai analizuojami nepilnamečių atsakomybės ypatumai, nepilnamečių, kaip nusikalstamos veikos auka, auklėjamojo poveikių priemonių skyrimas, bausmės vykdymo atidėjimas bei nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Raktiniai žodžiai: nepilnamečių, baudžiamoji atsakomybė, bausmių skyrimo identifikacija.

Įvadas

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, iškilo uždavinys reformuoti sovietinę teisės sistemą, parengti naujus Lietuvos Respublikos įstatymus, kurie atitiktų demokratinės teisės valstybės poreikius, suderinti nacionalinius įstatymus su tarptautinių aktų nuostatomis. Tokia teisės valstybės sistema turi optimaliai garantuoti asmens pagrindinių laisvių ir teisių apsaugą, padėti kurti žmonių gerovę. Vykstant reformoms, ypač aktualu apsaugoti nepilnamečių asmenų interesus, nes jų asmenybė yra labiau pažeidžiama.

1992 m. spalio 25 d. referendume priėmus Lietuvos Respublikos konstituciją, kurioje įtvirtinti pagrindiniai demokratinės valstybės principai ir vertybės, prasidėjo naujas nacionalinės teisės sistemos kūrimo laikotarpis. Nuo 1993 m. prasidėjo vaikų teisių apsaugos ir nepilnamečių justicijos institucijų sistemos reforma - priimami teisės aktai buvo suderinti su Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 m. priimtos Vaiko teisių konvencijos bei 1959 m. priimtos Vaiko teisių deklaracijos nuostatomis. 1996 m. kovo 14 d. priimtas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas bei kiti vaikų teises saugantys ir garantuojantys teisės aktai, buvo padaryti pakeitimai baudžiamajame, civilinėje bei administracinėje teisėse.

Nepilnamečiui padarius nusikalstamą veiką, būtina atsižvelgti į labai jauną kaltininko amžių, todėl LR Baudžiamajame kodekse numatytas nepilnamečiams bausmių skyrimas turi remtis kitokiais principais nei suaugusiesiems. Bausmių skyrimo nepilnamečiams praktikos analizė rodo, kad baudžiamajame įstatyme numatytos, skirtos nusikaltusiems nepilnamečiams, jų statusui baudžiamajame teisėje, kelia nemažai abejonių dėl bausmės ir kitų poveikio priemonių taikymo. Remiantis Lietuvoje atliktais nepilnamečių nusikalstamumo ir jo prevencijos tyrimo duomenimis, kriminologine literatūros analize, konkrečių baudžiamųjų bylų analize, baudžiamajame įstatyme numatytais nepilnamečiams skirtomis bausmėmis bei kitomis nepilnamečiams taikomomis resocializacijos priemonėmis, teigiama, kad laisvės atėmimo bausmės taikymas nepilnamečiams verčia šių priemonių taikymo nepilnamečiams politiką laikyti perdėtai griežta [31].

Tyrimo objektas: Bausmių skyrimo nepilnamečiams procesas.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti baudžiamajame įstatyme numatytas nepilnamečiams skiriamas bausmes, jų skyrimo ypatumus bei aplinkybes, į kurias teismai atsižvelgia, parinkdami nepilnamečiams skirtinos bausmės rūšį ir jos dydį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Identifikuoti nepilnamečio asmens baudžiamosios atsakomybės ribas.
2. Nustatyti galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų priemonių skyrimo nepilnamečiams aplinkybes.

Tyrimo metodai: Analizės, sisteminis, statistinis teisės aiškinimo metodai.

Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė ir bausmė

Nusikalstamumas yra socialinė problema, su kuria susiduria kiekviena valstybė, nors ir kaip su juo bebūtų kovojama, jis liko ir daro didelę žalą visuomenei, tačiau skiriasi šio

reiškinio mastai, reikšimosi formos, problemos, jų sprendimo būdai bei priemonės. Nepilnamečių nusikalstamumas taip pat gyvuoja šimtmečius ir turi savo istoriją, tačiau nuolatinės jo permamos kelia rūpesčių ne tik teisininkams, bet ir visai visuomenei. Visuomenė negali integraliai ir pozityviai vystytis, jeigu ji neskiria reikiamo dėmesio asmens ugdymo ir auklėjimo procesui, jei ji nieko nedaro, kad būtų galima išvengti nepilnamečių nusikalstamumo ir įstatymų pažeidimų. Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė ir labai specifinė bendro nusikalstamumo dalis, nes nepilnamečiai yra išskirtiniai teisės subjektai, jų indėlis į nusikalstamumą yra žymiai didesnis negu jų dalis, lyginant su visu gyventojų skaičiumi [22]. Remiantis Lietuvos Nusikalstamumo prevencijos centro skelbiama nepilnamečių nusikalstamumo statistika, pastebima, kad per pastaruosius metus nepilnamečių nusikalstamumas sparčiai auga, vis dažniau nusikalsta jaunesnio amžiaus vaikai. Todėl valstybė ir visuomenė nelieka abejingos šiam antvisuomeniniam reiškiniui. Dalis visuomenės narių, tai įvairių sričių specialistai į nepilnamečių nusikalstamumą žiūri iš savų pozicijų, kita visuomenės dalis savaip reaguoja į nepilnamečių nusikalstamumą – dažniausiai iš moralinių ir emocinių pozicijų [33].

Nepilnamečiai teisės pažeidėjai dažnai apibūdinami kaip pavojingi ir nepataisomi, kuriuos būtina griežtai bausti ir izoliuoti. Pagal valdžios ir visuomenės saugumo teoriją, tik valstybė turi teisę bausti nusikaltusį asmenį, taip pat ir nepilnamečių, o prireikus ir izoliuoti. Šioje teorijoje ryškiausiai atsispindi vienas iš pagrindinių ir visuotinai pripažįstamų baudžiamosios teisės principų – atsakomybės neišvengiamumo principas. Šis principas reiškia, kad kiekvienas padaręs nusikalstamą veiką asmuo turi sulaukti bausmės arba kitokių baudžiamąjį teisinio poveikio priemonių, kurias numato baudžiamasis įstatymas. Tik paskirta bausmė „atkuria socialinį teisingumą“, todėl sėkmingam nubaudimui užtenka, kad skausmai, daromi bausmė, viršytų malonumą, gaunamą nusikalstant [14]. M.Kazlauskas (1980) teigė, kad bausmės esmė yra nubaudimas, be jo bausmė prarastų savo prasmę – ji negalėtų daryti poveikio nuteistajam ir kitiems žmonėms, neatliktų savo auklėjamojo vaidmens ir nesukeltų visuomenei pasitenkinimo jausmo, kad nusikaltėlis gavo teisingą atpildą [26]. Bausmė bus efektyvi priemonė kovoje su nepilnamečių nusikalstamumu tik tada, kai ji pagrįsta ir teisinga, todėl ypač svarbu individualizuoti nepilnamečiams skiriamą bausmę.

Baudžiamoji atsakomybė – valstybės prievartos taikymas asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, ir kartu šio asmens padaryto nusikalstamo elgesio pasmerkimas [16]. Tačiau skirtingose teisės sistemose nepilnamečiai, jau nuo tam tikro amžiaus, turi atsakyti už savo veiksmus, o kai kuriose kitose valstybėse, nepilnamečiams numatyta ne baudžiamoji tvarka, o jiems skiriamos saugumo ar globos priemonės.

Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra sudedamoji ne tik baudžiamosios teisės dalis, bet ir visos vaiko teisių apsaugos sistemos, pradėjusios formuotis XX amžiaus pradžioje ir išsivysčiusios antroje jo pusėje. Tuo metu vaikystė ir jaunystė tapo tarptautiniu mastu pripažintomis ir saugomomis savarankiškomis žmogaus raidos fazėmis. Šie procesai neaplenkė ir baudžiamosios teisės – imta ieškoti naujų vaikų ir jaunimo baudimo formų, grindžiamų auklėjimo tikslais [43]. Todėl dauguma ekonomiškai išsivysčiusių valstybių baudžiamuosiose įstatymuose buvo įtvirtino specialias normas, taikomas nusikaltusiam jaunimui, kitos valstybės sukūrė įstatymus, skirtus jaunimo baudžiamajai atsakomybei, baudžiamajam procesui ir bausmių vykdymui reglamentuoti – tuo pabrėžiant jaunimo išskirtinumą. Jaunimo baudžiamųjų nuostatų tikslas – auklėti jauną asmenybę arba bent jau nepadaryti jai neigiamos įtakos griežtomis bausmėmis ir stigmatizacija, kuri, kaip parodė tyrimai, ypač neigiamą įtaką turi asmens socializacijai [43].

Jauniems žmonėms turi būti suteikta daugiau galimybių rasti savo vietą visuomenėje ir tapti naudingais jos nariais. Todėl nepilnamečius reikia ne tiek bausti, kiek auklėti, ugdyti jų atsakingumą už savo poelgius, plėtoti teisinį švietimą. Siekiant tokių tikslų, 2000 m. rugsėjo 26 d. priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d.. Šiame naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (skirtingai nuo senojo Baudžiamąjį kodekso) atskirame jo skyriuje reglamentuojama nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Toks nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimas atskirame skyriuje pabrėžia nepilnamečiams taikomą baudžiamosios atsakomybės išimtinumą, taikomas pilnamečiams, atžvilgiu. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės išimtinumas siejamas su visapusišku jų amžiaus, fizinių ir psichinių ypatumų, dėl kurių paaugliams ne visuomet būtina taikyti pačias griežčiausias baudžiamąjį poveikio priemones, įtvirtinimu [18].

Dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuoja:

- 1) baudžiamąjį įstatymo nuostatos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodekso skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“;
- 2) Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodekso 13 straipsnio 2 ir 3 dalys, nustatančios amžių, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus;

3) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 4 dalis, kurioje nurodyta, jog teismas, sprenddamas klausimą dėl asmens pripažinimo recidyvistu, neatsižvelgia į nusikaltimus, kuriuos asmuo padarė būdamas jaunesnis negu aštuoniolikos metų;

4) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 97 straipsnio 4 dalis įtvirtina, kad nepilnamečiams, nuteistiems už neatsargius ar tyčinius nusikaltimus, teistumo terminai (po bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės atlikimo) mažinami per pusę;

5) teismas nepilnamečiams bausmes skiria, vadovaudamasis bendraisiais bausmių skyrimo pagrindais, nurodytais Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies VIII skyriuje „Bausmės skyrimas“.

Pagrindiniai nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai įtvirtinti naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įvairiais būdais:

- 1) siauresniu taikomų nepilnamečiams bausmių rūšių sąrašu;
- 2) bausmių skyrimo specifika (atsižvelgiant į subjektą ir aplinkybes, sąlygojančias baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą);
- 3) galimybe taikyti alternatyvias auklėjimo poveikio priemones;
- 4) numatant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygas ir kt.[18].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 80 straipsnyje įtvirtintais nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumais siekiama užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų nepilnamečių amžiaus ir socialinės brandos ypatumus, padėtų nepilnamečiams pakeisti savo gyvenimo būdą ir elgesį, derinant nubaudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jų asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu, ribojant laisvės atėmimo bausmės ir didinant auklėjamojo poveikio priemonių taikymą šiems asmenims galimybes bei sulaukyti nepilnamečius nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo.

Asmens nepilnametystė baudžiamojoje teisėje

Baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinta nuostata, kad baudžiamoji atsakomybė taikoma asmeniui sulaukus tam tikro amžiaus, kada asmuo, padaręs nusikalstamą veiką pripažįstamas jos subjektu – fiziniu asmeniu, kuris yra pakaltinamas ir sulaukęs baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus. Baudžiamoji teisė nusikalstamos veikos subjektu pripažįsta ir juridinį asmenį, tačiau apie šią nusikalstamos veikos subjekto kategoriją plačiau šiame darbe nebus aptariama. Nusikalstamos veikos subjektui keliami du reikalavimai: asmens amžius ir asmens pakaltinamumas. Išsamiau darbe bus aptariamas pirmasis nusikalstamos veikos subjektui keliamas reikalavimas – tai jo amžius. Asmenybės amžius yra glaudžiai susijęs su jos socialiniu turiniu. Svarbiausios nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaidos yra jų amžiaus ypatumai ir sąmoningumo lygis. Baudžiamoji atsakomybė nepilnamečiams gali būti taikoma tik pasiekus tokį asmenybės brandos lygį, kuriam esant nepilnamečiai gerai įsisąmonina draudimus ir liepimus kaip tam tikrus visuomenės reikalavimus ir tampa pajėgūs valdyti savo elgesį.

Nepilnamečio sąvoka apima asmenis, kurie nesulaukė pilnametystės – aštuoniolikos metų – bet sulaukė amžiaus, nuo kurio traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Nepilnamečio sampratą lemia du kriterijai – amžiaus ir socialinis. Teisiškai reglamentuojant nepilnamečio teises ir pareigas, vadovaujamosi formaliu amžiaus kriterijumi. Amžius suponuoja tam tikrą socialinį žmogaus brandumą, jo socialinį statusą, išsimokslinimą, darbinį, civilinį, pilietinį veiksnumą. Tai priklauso nuo šalies tradicijų, papročių. Paprotinės normos gali turėti įtakos, nustatant privalomo mokslo amžių, minimalų amžių santuokos sudarymui, šaukimo į karinę tarnybą amžių ir kt.

Tarptautiniuose dokumentuose, reglamentuojančiuose nepilnamečių atsakomybę, numatyta, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei (pagal taikomą įstatymą) jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Taip pat numatyta, kad kiekvienas vaikas, kuris įtariamas, kaltinamas pažeidęs baudžiamąjį įstatymą, turi teisę, kad būtų atsižvelgiama į jo amžių ir norima padėti jam reintegrotis ir atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje, bei valstybė įpareigojama rūpintis, kad nepilnamečiai teisės pažeidėjai nepatirtų kankinimų, žiauraus ar kitokio nežmogiško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmių. Lietuvos civilinėje teisėje pilnametystė siejama su civiliniu veiksnumu, tai yra, piliečio galėjimu savo veiksmais įgyti civilines teises ir sukurti sau civilines pareigas [6] (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.6 straipsnis), kurios atsiranda visa apimtimi pasiekus pilnametystę – aštuoniolika metų. Žemutinė amžiaus riba – keturiolika metų, atsižvelgus į emocinį, dvasinį ir intelektualinį nepilnamečio ir vaiko subrendimą, taip pat į moralinius ir psichologinius aspektus – numatyti vaiko galimybę atsakyti už aiškiai antvisuomeninį poelgį pagal vaiko individualiąsias supratimo savybes.

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos keitėsi, ir dabar galiojančio Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įstatymo leidėjas pagal nusikalstamą

veiką padariusio asmens amžių, socialinę brandą bei gebėjimą atsakyti už nusikalstamas veikas išskiria tris asmenų kategorijas:

- 1) pilnamečius, sulaukusius aštuoniolikos metų;
- 2) pilnamečius, sulaukusius dvidešimt vienerių metų;
- 3) nepilnamečius, sulaukusius keturiolikos, tačiau nesulaukusius aštuoniolikos

metų.

Pilnametystės dar nesulaukusį žmogų baudžiamoji teisė laiko neatsakingu: jis yra *doli incapax*. Vienose šalyse pašalinama bet kokia baudžiamoji atsakomybė, kitose tam tikra baudžiamoji atsakomybė lieka. Baudžiamajoje teisės teorijoje išskiriami du modeliai:

1. Nepilnametis prieš baudžiamųjų bylų teisėją nestoja, tačiau jis perduodamas teisminei arba neteisminei institucijai, kuri auklėjimo tikslais gali jam paskirti apsaugos arba priežiūros priemonę. Ispanijoje nepilnamečiai iki šešiolikos metų perduodami į nepilnamečių globos teismus, Portugalijoje – dvylikos metų nesulaukę nepilnamečiai vadinami mažamečiais, perduodami apsaugos komisijoms, o nepilnamečiai nuo dvylikos iki šešiolikos metų perduodami nepilnamečių reikalų teismui, išskiriama atskira kategorija jaunų pilnamečių – nuo šešiolikos iki dvidešimt vienerių metų, ir jiems bausmės neviršija dviejų metų laisvės atėmimo bausmės. Belgijoje nepilnamečių iki aštuoniolikos metų bylos perduodamos nagrinėti jaunimo reikalų teismui, kuris gali skirti tik priežiūros, apsaugos, auklėjimo priemones.

2. Jei prieš baudžiamųjų bylų teisėją stoji nepilnametis, jam yra taikomos bendrosios baudžiamųjų bylų nagrinėjimo taisyklės.

Baudžiamosios teisės teorijoje yra pripažįstama, jog mažamečiai vaikai neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus, o brendimo laikotarpio ypatumų nulemtas paauglio elgesys negali būti vertinamas lygiais pagrindais kaip suaugusiųjų. Todėl daugelyje šalių, kaip ir Lietuvos baudžiamajoje teisėje, nurodomos dvi baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos, kada asmenys tampa teisiškai atsakingi už savo veiksmais padarytas nusikalstamas veikas.

Galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra nustatyta ne tik bendroji – šešiolikos metų – amžiaus riba, tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad už šioje dalyje išvardintas nusikalstamas veikas taip pat atsako ir asmuo, kuriam iki nusikalstamos veikos padarymo buvo suėję keturiolika metų – tai žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba. Tokį įstatymo leidėjo požiūrį dėl keturiolikos metų amžiaus ribos lėmė tai, kad „keturiolikos metų sulaukęs asmuo geba suvokti komentuojamo straipsnio 2 dalyje įrašytų veikų pavojingumą bei galimų jam taikyti baudžiamųjų pobūdžio suvaržymų reikšmę bei tai, kad daugelis sąrašė nurodytų nusikalstamų veikų yra labai sunkūs arba sunkūs nusikaltimai žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, asmens nuosavybei ir turiniams interesams, visuomenės saugumui, t. y. didžiausią socialinę reikšmę turintiems gėriams. Panašios nepilnamečio baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos yra įtvirtintos ir Estijos Respublikos baudžiamajame kodekse – baudžiamoji atsakomybė kyla nuo penkiolikos metų, o asmenys nuo trylikos metų atsako už pačius sunkiausius nusikaltimus, o Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse numatytos tokios pat nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos kaip ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.

Įstatymo leidėjo nuomonė dėl amžiaus ribos – bendra baudžiamoji atsakomybė atsiranda asmenims, sulaukusiems šešiolikos metų, o už baudžiamajame įstatyme išvardintus sunkius ir labai sunkius nusikaltimus numatyta keturiolikos metų baudžiamosios atsakomybės riba, buvo įtvirtinta ir senajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 11 straipsnyje, tačiau tokia numatyta nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė nebuvo išimtinė, nes nepilnamečiai buvo prilyginami suaugusiems, kadangi:

1. Jiems taikoma ta pati bausmių sistema (šiek tiek skiriasi tik arešto ir laisvės atėmimo bausmių ribos).

2. Galioja tos pačios bausmių skyrimo taisyklės.

3. Bausmė siekiama tų pačių tikslų.

4. Numatytas vienodas nusikaltusio asmens asmenybės įvertinimas [18].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad asmeniui, kuris padarė pavojingą veiką, aprašytą baudžiamajame kodekse, bet negali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn dėl to, kad nėra sulaukęs keturiolikos metų, Lietuvos įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės. Tačiau remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintomis nepilnamečio amžiaus ribomis, nepilnamečio kaltininko amžiaus tarpsnis nuo keturiolikos iki šešiolikos metų – paauglystės periodas, kai vyksta intensyvus nepilnamečio fizinis ir psichinis vystymasis, labiausiai pasireiškia fiziologiniai, sociologiniai ir socialiniai prieštaravimai, susiformuoja paauglio savimonė, kuri yra susijusi su saviuklos ir savo elgesio reguliavimo problema. Nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ir jos problematiką analizavę specialistai teigia, kad asmenys nuo keturiolikos metų galėtų atsakyti pagal atskirą įstatymą, o jaunesnio amžiaus

paauglius nuo dvylikos iki keturiolikos metų galėtų globoti vaikų gerovės įstaigos – vaikų teisių apsaugos tarnybos. Taip pat teigiama, kad „būtų tikslinga nepilnamečių (iki 18 metų) atsakomybės problemų sprendimus baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymo srityje perkelti į atskirą įstatymą, o 14-17 metų vaikų padarytų nusikalstamų veikų klausimus spręstų specializuoti nepilnamečių teisėjai pagal atskirą įstatymą [31].

Šio teiginio argumentai, labiausiai atitinkantys Vaiko teisių konvenciją, yra šie:

1. Pilnametystė pasiekama suėjus aštuoniolika metų, todėl „ankstesnis pilnametystės amžiaus pripažinimas mūsų teisinėje sistemoje yra išimtis ir neturėtų būti pagrindu, sprendžiant baudžiamąjį įstatymo nuostatų sutikimo su Vaiko teisių konvencijos reikalavimais problemą. Baudžiamosios atsakomybės amžiaus perkėlimas į 18 metų atitiktų Vaiko teisių konvenciją ir Lietuvos civilinę teisę, o kartu užtikrintų efektyvų teisės vientisumą tokioje svarbioje srityje, kaip individo subrendimas atsakyti už savo elgesį.

2. Kitų šalių patirtis – resocializacinis – auklėjamasis, o ne represinis jaunų žmonių – jaunesnių kaip 18 metų – traktavimas. Tai atitinka raidos ir auklėjimo psichologijos požiūrį, pagal kurį dar netikslinga kalbėti apie 16-17 metų asmenų visišką psichologinę socialinę brandą [31].

Bausmių nepilnamečiams skyrimas

Kiekvienos bausmės savybė yra ta, kad ji turi atitikti bausmės numatytą paskirtį ir tik teisingai parinkus bausmę, bus galima tikėtis, kad ji atitiks bausmės paskirtį ir turės auklėjamąjį poveikį. Remiantis teisingu baudžiamąjį įstatymo taikymu ir minėto proporcingumo principo įgyvendinimu, kaip viena iš svarbiausių nepilnamečio asmenybės korekcijos ir jos resocializacijos prielaidų, reikia, kad nepilnamečiui skiriamos bausmės atitiktų ne tik jo socialinę, fizinę ir psichologinę brandą, bet ir nusikaltimo aplinkybes, jo sunkumą, taip pat viešąjį interesą [19], kurio turinį nulemia elementai, kaip pavyzdžiui, nepilnamečio padaryto nusikaltimo pobūdis, jo asmenybės bruožai ir elgesys prieš darant neteisėtas veikas ir po jų.

Nepilnamečiams taikomos tokios pat bausmės kaip ir suaugusiems asmenims, tos pačios bausmės turi ir tą pačią paskirtį: sulaukyti nepilnamečius nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikalstamą veiką padariusį nepilnametį, atimti ar apriboti galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius nepilnamečius taip, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. „Įstatymų leidėjas, atsižvelgęs į nepilnamečio amžių ir turėdamas norą padėti jam reintegrui bei atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje, neapsiriboja bendrosios bausmės paskirties akcentavimu, taip pat nurodo ir specialią nepilnamečiams taikomų ypatumų paskirtį [4], kuri iš esmės papildo ir individualizuoja bendrąją bausmės paskirtį.

Tačiau ne visos baudžiamajame įstatyme numatytos bausmės rūšys gali būti skiriamos nepilnamečiams. Tai nulemia:

1) baudžiamasis įstatymas, atsižvelgdamas į asmenybės ypatumus [4], draudžia skirti nepilnamečiams tam tikras bausmes arba riboja jų skyrimo galimybę, dažniausiai atsižvelgiama į kaltininko amžių bei įstatymo leidėjo numatytas tam tikros bausmės rūšies ribas.

2) skirti kai kurias bausmes nepilnamečiams teismas neturi galimybių arba tai yra netikslinga, nors įstatyme tiesioginių nurodymų dėl jų skyrimo ir nėra.

Skirdamas bausmę nepilnamečiui teismas vadovaujasi bendraisiais bausmių skyrimo pagrindais ir taisyklėmis, nes nepilnamečiui skiriamos bausmės turi atitikti ne tik nepilnamečio padėtį bei asmenybę, bet ir nusikaltimo aplinkybes, jo sunkumą. Teismas turi įvertinti, ar už nepilnamečio padarytą nusikalstamą veiką tikslinga skirti vieną iš švelnesnių bausmių, ar pačią griežčiausią bausmę – terminuotą laisvės atėmimą, arba bausmės vykdymą atidėti, paskirti auklėjamojo poveikio priemones, kurios „savo turiniu iš esmės gali būti griežtesnės už tokią bausmę ir gali efektyviau sulaukyti nepilnametį nuo naujų neteisėtų veikų padarymo [4]. Todėl įstatymų leidėjas teismui suteikia teisę savo nuožiūra įvertinti situaciją ir atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant jam auklėjamojo poveikio priemones, arba vieną iš straipsnio, pagal kurį kaltinamas nepilnametis, sankcijoje numatytą bausmę, o skirdamas terminuotą laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiui, teismas turi atsižvelgti į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą 91 straipsnio 3 dalies nuostatas [4].

Aplinkybės, reikšmingos skiriamai bausmei

Teismas individualizuodamas bausmę nepilnamečiui, turi atsižvelgti į tai, kad nepilnametis ne visuomet gali teisingai ir visiškai suprasti padarytos veikos reikšmę, galimus jos padarinius, keičiančius jo paties gyvenimą, nukentėjusiajam padarytos žalos dydį ir kt.

Nepilnamečio kaltininko asmenybę apibūdina ne tik teigiami ar neutralūs požymiai, kaip įvairūs nepilnamečio gabumai, draugiškumas, smalsumas, meilė tėvams ir pan., bet ir tokie neigiami požymiai kaip pagrindinės pareigos mokyti ar dirbti nevykdymas arba netinkamas jos

vykdymas, nepriimtinos gyvenimo būdo apraiškos, kaip valkatavimas, girtuokliavimas, narkotikų ar kitų psichotropinių medžiagų vartojimas ir kt., nepilnamečio agresyvus ir žiaurus elgesys, pyktis, pavydas ir t. t. Kiekvienu atveju teismas nepilnamečio asmenybę, apibūdinančius požymius vertina kompleksiskai, o ne atskirai, kreipdamas į vienokį ar kitokį asmenybės bruožą didesnę dėmesį, ir tokiu būdu individualizuodamas skiriamą nepilnamečiui bausmę, kuri didintų nepilnamečio resocializacijos ir adaptacijos visuomenėje galimybes, skatina nepilnamečio asmenybės ugdymą. Todėl įstatymų leidėjas turėtų suteikti teismui tokią diskreciją, kad įvertinęs visas bylos aplinkybes, kiekvienu konkrečiu atveju nusikaltusiam nepilnamečiui jis galėtų parinkti poveikio priemonę, kuri labiausiai garantuotų teisingumo, humanizmo ir proporcingumo principų įgyvendinimą [19]. Nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ir jos problematiką tyrinėję teisės specialistai, teismams siūlo, vertinant nepilnamečio kaltininko asmenybės bruožus, atsižvelgti į aplinkybes, kurios švelnina ar griežtina bausmę, tai priklauso nuo to, ar nepilnamečis linkęs daryti teisės pažeidimus ar ne. Jei nepilnamečiui nebūdingi teisės pažeidimai, jis „sąmoningai nesiekia kitam pakenkti ir turėti iš to naudos, neieško progų nusikalsti, sąžiningai mokosi arba dirba, o nusikalstamą veiką padarė dėl susidariusios sudėtingos situacijos (nesugebėjo teisingai apsispręsti, patyrė neigiamą draugų įtaką ir pan.) ar dėl lengvabūdiškumo [4], tuomet bausmė turėtų būti švelnesnė, nei nepilnamečiui, kuriam būdingas pozityvios aplinkos neigimas ir jos vengimas (vengia mokytis, dirbti, nepadeda tėvams, nuolat su jais konfliktuoja ir pan.), kuris nuolatos daro teisės pažeidimus ir aktyviai ieško tam priežasčių (užkabinėja nepažįstamus asmenis, norėdamas sudaryti konfliktinę situaciją, daro smulkius ar nedidelės vertės svetimo turto vagystes ir pan.) ir kuriam būdingas agresyvumas, įžūlumas, savanaudiškumas, kurių nusikalstamos veikos neapsiriboja gyvenamąja vieta ar pan., tokiam nepilnamečiui skiriama bausmė turėtų būti griežtesnė [4].

Bausmės individualizavimui svarbią įtaką turi atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių nustatymas ir šių aplinkybių įvertinimas [4].

Atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymas yra viena iš bausmės individualizavimo sąlygų, numatytų bendruosiuose bausmės skyrimo pagrinduose. Atsakomybę lengvinančios aplinkybės yra aplinkybės, parodančios teismui tuos teigiamus momentus, kurie mažina nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžia švelninti baudžiamąją atsakomybę.

Išvados

- Kasmet daugėja įregistruotų ir išnagrinėtų nepilnamečių baudžiamųjų bylų, iš jų matyti, kad nepilnamečių daromos nusikalstamos veikos sunkėja, daugėja nepilnamečių padaromų smurtinių bei nuosavybei nusikalstamų veikų, o nepilnamečių nusikaltėlių amžius jaunėja, vis dažniau nusikalstamas veikas padaro jaunesnio amžiaus nepilnamečiai.

- Baudžiamoji atsakomybė visais atvejais turi būti laikoma kraštutine priemone nepilnamečių justicijos (teisingumo vykdymo) sistemoje, ji turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai nėra galimybės paveikti nepilnamečius kitomis priemonėmis.

- Reformuota nepilnamečių kriminalinė justicija turi užtikrinti, kad baudžiamosios priemonės būtų taikomos efektyviai, greitai, turėtų auklėjamąjį pobūdį, humanizuoti nepilnamečiams teisės pažeidėjams taikomas poveikio priemones: mažinti jų represinį pobūdį ir didinti resocializacijos ir adaptacijos visuomenėje galimybes, plėtoti ir stiprinti probacijos institutą, o laisvės atėmimas turi būti skiriamas tik išimtiniais atvejais, jo terminai turi būti trumpesni nei suaugusiems nusikaltusiems asmenims. Nepilnamečiams teisės pažeidėjams turėtų būti taikomos įvairios poveikio priemonės, vengiant kriminalinių bausmių, ypač susijusių su laisvės atėmimu, o atsisakius formalaus teismo proceso, galima išvengti daugelio neigiamų psichologinio pobūdžio padarinių, kaip nepilnamečio savigarbos praradimo. Turi būti skatinamos alternatyvios baudžiamojo poveikio priemonės: probacijos, mediacijos, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, bylos nutraukimo ir jos pozityvaus išsprendimo ikiteisminėse institucijose, taip pat kitos individualizuotos ir į pagalbą nepilnamečiams bei jų auklėjimą orientuotos priemonės, kurios turi būti taikomos atsižvelgiant ne tik į teisės pažeidėjo amžių, bet ir į asmenybės bruožus, turint tikslą jį labiau socializuoti. Švelnesnės bausmės skyrimas arba bausmės atsisakymas dažnai lemia nepilnamečių recidyvo mažėjimą [41].

- Tikslinga nustatyti aštuoniolikos metų viršutinę baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą, tai atitiktų ir Vaiko teisių konvencijos, ir Lietuvos civilinės teisės nuostatas dėl pilnamečystės amžiaus, taip pat išplėsti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės normų taikymą asmenims iki dvidešimties ar dvidešimt vienerių metų amžiaus, užtikrinti efektyvų teisės vientisumą, sprendžiant asmens sugebėjimo atsakyti už savo elgesį problemą. Dėmesys keturiolikos-septyniolikos metų asmenims turi būti specifinis, jų galimus baudžiamosios atsakomybės ypatumus būtina nustatyti specialiajame įstatyme, kaip yra numatyta daugelyje šalių.

- Bausmių skyrimo sistema turi būti aiški ir suderinta, tačiau netikslinga numatyti formalizuotas bausmės skyrimo taisykles, nes jos suvaržytų teismų laisvę, neleistų visapusiškai

vertinti kaltininko asmenybės ir adekvačiai reaguoti, kai nusikalstamos veikos aplinkybės yra išskirtinės [41]. Teisinga bausmė lieka vienintelė visuomenės socialinės apsaugos nuo kriminalinių teisės pažeidimų priemonė ir atpildas už padarytą nusikalstamą veiką.

- Norint pasiekti ne vieną kartą keltus tokius nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos tikslus, reikia sukurti naują, minėtas priemones įgyvendinančių ir jų veikimą prižiūrinčių institucijų sistemą. Todėl bendrojoje teisingumo vykdymo sistemoje turi būti pereita prie nepilnamečių administracinių ir baudžiamųjų bylų specializacijos [15], tokias bylas tiriančių ir nagrinėjančių tarnybų darbuotojų, dirbančių šioje sistemoje, specializacijos, kvalifikacijos kėlimo ir jų mokymo, rūpintis naujų specialistų rengimu ir jų išsimokslinimo kokybe, o vėliau, esant galimybei, įsteigti atskirus policijos, prokuratūros ir kitų tarnybų padalinius bei atskirus teismus nepilnamečių byloms tirti ir nagrinėti. Tokia specializuotų teismų praktika padėtų įgyvendinti profesionalų teisingumą nepilnamečių atžvilgiu, užtikrintų jų teisių bei interesų apsaugą. Taip pat atsiradus galimybei, galima įsteigti specialias neteismines vaikų pažeidimų svarstymo institucijas, kuriose dirbtų visuomenės atstovai – ne vien teisininkai, bet ir kitų profesijų atstovai, gerai išmanantys vaikų psichologines ir socialines problemas, šios institucijos nespęstų nepilnamečių kaltumo klausimo, neskirtų kriminalinių bausmių, bet taikytų auklėjamojo pobūdžio priemones, teiktų tiesioginę asmeninę pagalbą ne tik nepilnamečiams teisės pažeidėjams, bet ir jų tėvams, skirtų įvairias terapines priemones. Jeigu ateityje bus nuspręsta nepilnamečių bylas nagrinėti ne bendrosios kompetencijos teismuose, o specializuotuose, tai bus būtinybė keisti ir papildyti ne tik baudžiamojo proceso ir civilinio proceso kodeksus, Teismų įstatymą ir kai kuriuos kitus įstatymus arba priimti atskirą įstatymą, reglamentuojantį nepilnamečių (šeimos) teismų įstatymą.

- Teismas, skirdamas bausmę, išsaugo teisės autoritetą visuomenėje ir valstybėje, kaltininkas suvokia, jog baudžiamas, nes jis pažeidė socialines normas, ir psichologiškai išgyventų kaltės jausmą kaip nusižengimą sau, savo vertybėms ir elgesio normoms. Bausmė nėra tik atpildas už padarytą nusikalstamą veiką, taip pat ji nėra tik valstybės ar visuomenės bei jos narių apsaugos nuo nusikalstamų veikų priemonė. Bausmė skiriama, siekiant įgyvendinti ne vieną kurį nors tikslą, o kelis susijusius tikslus: tiek atpildo, tiek apsaugos nuo nusikaltimų, tiek akėjamosios priemonės. Bausmė turi sukelti neigiamą savo veiklos vertinimą, nepasitenkinimą savimi. Bausmė turi būti įtikinama, tai yra, kaltininkas turi suvokti, kad bausmės rūšis ir dydis yra proporcingi padarytai nusikalstamai veikai ir pagrįsti kitomis bylos aplinkybėmis. Kiekviena reakcija į padarytą nusikalstamą veiką nepilnamečio elgesį visuomet turi būti proporcinga jo asmenybės savybėms ir padarytos baustinos veikos aplinkybėms.

- Įstatymų leidėjas suteikė teismui teisę savo nuožiūra vertinti situaciją ar atleisti nepilnamečių nuo baudžiamosios atsakomybės, paskirti auklėjamojo poveikio priemones arba paskirti vieną iš sankcijos numatytų bausmių, kuri gali būti paskirta nepilnamečiui. Taip pat darytina prielaida, kad nepilnamečių elgesio kontrolė, poveikis jų asmenybės resocializacijai gali būti didesnis tada, kai jiems greta bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu, gali būti skiriamos ir auklėjamojo poveikio priemonės [18].

- Laisvės atėmimas ir jos ribojimas gali būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kaip kraštutinė priemonė, ir tik teismine tvarka, nes per griežta bausmė žlugdo vaiko asmenybę ir skatina vėl nusikalsti. Laisvės atėmimo bausmės trukmė turi būti kuo trumpesnė. Kompetentingos institucijos turi įrodyti, kad laisvės atėmimo bausmės skyrimas nepilnamečiui yra būtinas ir jokios alternatyvios kriminalinei bausmei poveikio priemonės nepadarys tinkamos įtakos pažeidusiam įstatymą vaikui.

- Visa teisingumo vykdymo nepilnamečiams sistema turi remtis jaunų žmonių gerove ir orientuotis į paramą nepilnamečiams bei jų integraciją gyvenimui ir darbui visuomenėje [35].

Literatūra

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (Žin., 1992, Nr. 33-1014).
2. *Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių tautų vaiko teisių deklaracijos ratifikavimo* (Žin., 1995, Nr. 60-1501).
3. *Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas* (Žin., 2001, Nr. 11-2563).
4. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (Žin., 2000, Nr. 89-2741).
5. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (Žin., 1961, Nr. 18-147).
6. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (Žin., 2000, Nr. 74-2262).
7. *Lietuvos Respublikos darbo kodeksas* (Žin., 2002, Nr. 64-2569).
8. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas* (Žin., 1996, Nr. 1-1234).

9. *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. LR Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas (Žin., 2003, Nr. 57-2552).
10. *Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo*. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 600 (Žin., 2004, Nr. 83-3008).
- Specialioji literatūra**
11. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt., 2001, *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*: Vilnius.
12. Andriulis V., 1978, *Pamedės teisyne (1340 m.) baudžiamoji teisė ir procesas*. Socialistinė teisė, Nr. 1.
13. Babachinaitė G., Čepas A. ir kt., 1984, *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius.
14. Bekarija Č., 1992, *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius.
15. Drakšas R., 2004, *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, Nr. 52.
16. Drakšas R., 2004, *Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė, Nr. 50.
17. Drakšienė A., 1995, *Bausmių skyrimo ribos*. Teisė, Nr. 29.
18. Drakšienė A., 1998, *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte*. Teisė, Nr. 32.
19. Drakšienė A., 2003, *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Teisė, Nr. 48.
20. Dziegoraitis A., 1998, *Kriminalinė bausmė ir probacija teisinėje valstybėje*. Justitia, Nr. 5.
21. *Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo*. Prieiga per internetą 2009 05 14; <<http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Lithuanian/160-Lithuanian.pdf>>
22. Jatkevičius A., 2000, *Alternatyvios laisvės atėmimui poveikio priemonės, taikomos nepilnamečiams už smurtinius nusikaltimus* Teisė, 2000, Nr. 35.
23. *Jungtinių tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės)*. Prieiga per internetą 2009-05-16: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm>.
24. *Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės)*. Prieiga per internetą 2009-05-15: <<http://www.nplc.lt/sena/nj/dokumentai.htm>>.
25. Kačerauskas J., 2004, *2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu*. Jurisprudencija, Vilnius. 57 (49).
26. Kazlauskas M., 1980, *Nuo nusikaltimo iki bausmės*. Vilnius.
27. Kiškis A., 1998. *Bausmių skyrimo nuostatų formalizavimo problemos*. Justitia, Nr. 3.
28. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. 2004, Ats. red. G. Švedas, Vilnius.
29. Mališauskaitė S., 2003, *Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai*. Jurisprudencija, 47 (39).
30. Matijošaitis A., 1995, *Alternatyvių bausmių sąvoka ir kai kurios jų rūšys užsienio šalyse*. Teisė, Nr. 29.
31. Michailovič I., 2001, *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius.
32. Michailovič I., 2000, *Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje*. Teisė, Nr. 35,
33. Misiūnas J., 1975, *Bausmės individualizavimas – kovos su nusikalstamumu efektyvumo sąlyga*. Socialistinė teisė, Nr. 4.
34. *Namų advokatas*. 2002, ISBN – 9986-452-92-9. Vilnius.
35. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje.*, 1998, Ats. red. A. Dapšys. Vilnius.
36. *Nepilnamečių justicijos programa (NJP) vidinis įsitikinimas*. Prieiga per internetą 2009-05-16; <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Vid_ivert/NJ_programos_teis_inst_ivertinimas.htm>.
37. Piesliakas V., 1995, *Bausmės skyrimas*. Teisės problemos, Nr. 1.
38. Piesliakas V., 1996, *Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos*. Teisės problemos, Nr. 2.
39. Pradel J., 2001, *Lyginamoji baudžiamoji teisė.*, Vilnius.
40. Sakalauskas G., Jatkevičius A., 2000, *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje: reglamentavimo problemos ir galimi jų sprendimai*. Teisės problemos, Nr. 3-4.

41. Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I., 2001, *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis*. Vilnius.
42. Sakalauskas G., 2001, *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos*. Teisė, Nr. 41.
43. Šimkutė G., 1977, *Kaltininko prisipažinimas – atsakomybę lengvinanti aplinkybė*. Socialistinė teisė, Nr. 1.
44. Šulija G., 2004, *Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse*. Teisė, Nr. 52.
45. Šulija G., 2001, *Baudos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai*. Teisės problemos, Nr. 3.
46. Šulija G., 2003, *Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Teisė, Nr. 48.
47. Šulija G., 2004, *Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Jurisprudencija, 52 (44).
48. Švedas G., 2003, *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius.
49. Žalkauskas P., 1970, *Bausmės parinkimo motyvai*. Socialistinė teisė, Nr. 1.

Praktinė medžiaga

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-126/2004. Prieiga per internetą 2009-05-18: <http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1>.
51. *Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 23. Prieiga per internetą 2008-05-18: <http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1>.
52. *Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžių surašymą*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 40. Prieiga per internetą 2009 05 18: <http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1>.

THE PECULARITIES OF THE PENAL MEANS FOR MINOR PEOPLE

Criminal acts committed by minors are getting more severe. Violent and property criminal acts committed by minor people are getting more frequent, the age of minor criminals is getting younger and more frequently criminal acts are committed by younger minor people.

Application of means of responsibility for the minor people indicated in the criminal law require wider investigation taking into account structural, social and economical changes of crime, a problem of compatibility of executing justice upon minor people in Lithuania and provisions of international documents, reforms of the system of executing justice upon minor people.

The reformed criminal justice of minor people must ensure that penal means were applied effectively, promptly, had educational nature, would humanize means of influence applied to minor law offenders: lessen their repressive nature and enlarge possibilities of re-socialization and adaptation in society, develop and strengthen probation institute. Imprisonment should be imposed only in extreme cases and terms should be shorter than for adult criminals. Various means of influence should be applied to minor law violators and criminal sentences avoided, especially the ones related to imprisonment. By rejecting formal court proceedings many negative consequences, like loss of minor person's self-esteem, may be avoided. Alternative means of penal character should be applied: probation, mediation, remission from criminal responsibility, dismissal of case and its positive decision in pretrial institutions and other individualized means and means oriented at the support and education of minor people, which should be applied taking into account not only the age of law violator, but also his personality features with a purpose to socialize him.

After a minor commits a criminal act it is necessary to consider very young age of the perpetrator and therefore it is purposeful to set the upper limit of criminal responsibility at 18 years. That would conform to the provisions of Convention of Child's Rights and Lithuanian Civil Law about the age of majority. It is also purposeful to extend application of minor people criminal responsibility norms to the persons up to 20 or 21 years and ensure effective integrity of law when solving a problem of person's ability to account for his behavior. Peculiarities of criminal responsibility of 14 – 17 year old people must be set in special law as it is in many countries. Practice of specialized trials would help to implement professional justice for minors and would ensure protection of their rights and interests.

A court imposing a sentence retains authority of law in society and state, and the perpetrator understands that he is punished because he has violated social norms and would psychologically feel guilt as an offence for himself, his values and behavioral norms. All system of jurisdiction to minors should be based on the welfare of young people and be oriented towards support to minors and their integration into life and work in society. Therefore, a sentence is not only a retribution for a committed criminal act, but also a means for prevention of new criminal acts, reeducation of minors and helping them to reintegrate into society. A sentence has to be convincing, i.e. the perpetrator has to realize that the size and kind of the punishment is proportionate to committed criminal act and based on other circumstances of the case. Every reaction to criminal act committed by a minor has to be proportionate to his personality features and circumstances of committed punishable act. The legislator has granted trial a right to evaluate situation at his discretion and to exonerate a minor from criminal responsibility, impose educational means or one of the sentences provided in the sanction, which can be imposed to a minor.

Current sentences do not differentiate minors and adults as the same sentences are imposed to them; only their size is limited. The same rules and general reasons for imposing sentences are applied, and the legislator has only provided additional circumstances that the court has to take into account when choosing size and type of the sentence for a minor. Imprisonment and limiting of freedom may be applied only in exceptional cases as an extreme means and only in court proceedings, because too strict sentence ruins child's personality and induces to commit a crime again. The duration of imprisonment should be as short as possible. Competent institutions have to prove that imposing imprisonment to a minor is necessary and no alternative to a criminal sentence means of effect would make proper influence on a child who has violated the law.

Keywords: minor, penal responsibility, identification of penal adjustment.